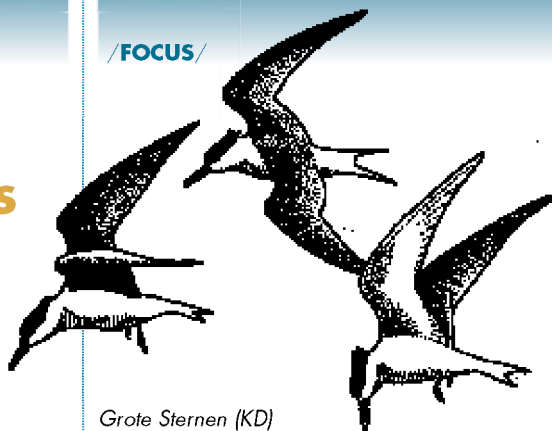

Sternen: ambassadeurs van de Zeebrugse voorhaven

Grote Stern (KD)

Sternen zijn geen doetjes...

Op kousenvoeten zijn ze de nieuwgebouwde voorhaven van Zeebrugge binnengeslopen, maar intussen hebben stern en het hier behoorlijk naar hun zin. Meer nog, ze zijn een uithangbordje voor de haven geworden. Als helikopters speuren ze geduldig het wateroppervlak af om vervolgens met een welgerichte plonsduik visjes, garnalen of krabbetjes te bemachtigen.

Vroeger werden stern en ook wel 'zeezwaluwen' genoemd, maar behalve hun sierlijke vlucht en gevorkte staart vertonen ze weinig gelijkenissen met zwaluwen. Ze hebben eigenlijk meer gemeen met meeuwen, niet alleen wat hun uiterlijk betreft, maar ook qua voedselvoorkeur. Ze leven uitsluitend van voedsel dat in of nabij de zee wordt gevonden, zoals vis en garnalen.

Het zijn wonderbaarlijke vliegers die de absolute recordhouder langeafstandsvlucht in huis hebben: een Noordse Stern *Sterna paradisaea* vloog de afstand van 22 000 km vanuit zijn broedgebied in Siberië tot aan de zuidpool! Doorgaans 'beperken' ze hun trektochten tot zo'n slordige 10 000 km, vanuit de gematigde en arctische broedgebieden tot in hun West-Afrikaanse winterkwartieren. Niet slecht voor vogels van hooguit 100-150 g...

Ze zijn er in diverse maten en kleuren

Drie sternensoorten zijn als broedvogel van het Zeebrugge havengebied het vermelden waard. De Visdief *Sterna hirundo* is met zijn felrode snavel en poten, grijze mantel- en vleugeltinten en zwart kopkapje de talrijkste. Visdieven die in april in Europa aankomen, gaan op zoek naar overwegend schaars begroeide terreinen om er een nestkuilje aan te leggen. Mits voldoende rust en voedsel (met een duidelijke voorkeur voor Sprot *Sprattus sprattus* of Haring *Clupea harengus*) kunnen twee kuikens tot het vliegvlugge stadium worden opgekweekt. Deze jonge diefjes vertrekken vanaf augustus op wintervakantie om pas twee jaar later hun geboorteplaats opnieuw te komen opzoeken. Dwergsternen *Sterna albifrons* zijn wel zo'n derde kleiner dan Visdieven, hebben een gele bek en pootjes en, zoals hun wetenschappelijke naam reeds verradt, een wit voorhoofd. Het zijn echte pioniers van kale

Visdief (ME)

Andere broedvogels in de voorhaven van Zeebrugge

*Naast de indrukwekkende aantallen broedende stern en springen vooral de talrijke meeuwen en plevieren in het oog. Stormmeeuw *Larus canus*, Zilvermeeuw *L. argentatus* en Kleine Mantelmeeuw *L. fuscus* zijn vertegenwoordigd met 80-100% van de volledige Vlaamse populatie; meer landgebonden soorten als Kokmeeuw *L. ridibundus* en Zwartkopmeeuw *L. melanocephalus* broeden er in niet onbelangrijke concentraties. Bij de steltlopers zijn het de Bontbekplevier *Charadrius hiaticula* en vooral de Strandplevier *C. alexandrinus* die in Zeebrugge ware 'broedbastions' gesticht hebben. Net als de Dwergstern zijn het typische pioniers van open, zandige kustbiotopen, die het wel heel erg naar hun zin hebben in de Baai van Heist, het sternenschiereiland en de onbegroeide delen van de westelijke voorhaven.*

Strandplevier (MD)

Dwergstern (MD)

Grote Stern (MD)

Zilver- en Kleine Mantelmeeuwen op rustplaats (ME)

Donsjongen Zilvermeeuw (ME)

kustbiotopen, als het even kan temidden een bedje van schelpenmateriaal. Ze zijn wat minder agressief op hun broedplaatsen t.o.v. vreemde indringers dan hun voorganger.

Helemaal zachtmoedig is het gedrag van de Grote Stern *Sterna sandvicensis*. Bij onraad doen ze niets meer dan een luid en hulpeloos raspend 'kir-rik, kir-rik' laten horen terwijl ze 'en masse' boven de verstoorde kolonie blijven rondhangen. Deze handicap omzeilen ze stijlvol door Kokmeeuwen *Larus ridibundus*, die elke indringer wel met vol geweld te lijf gaan, als vaste burens te kiezen.

De wereld door een sternensbril

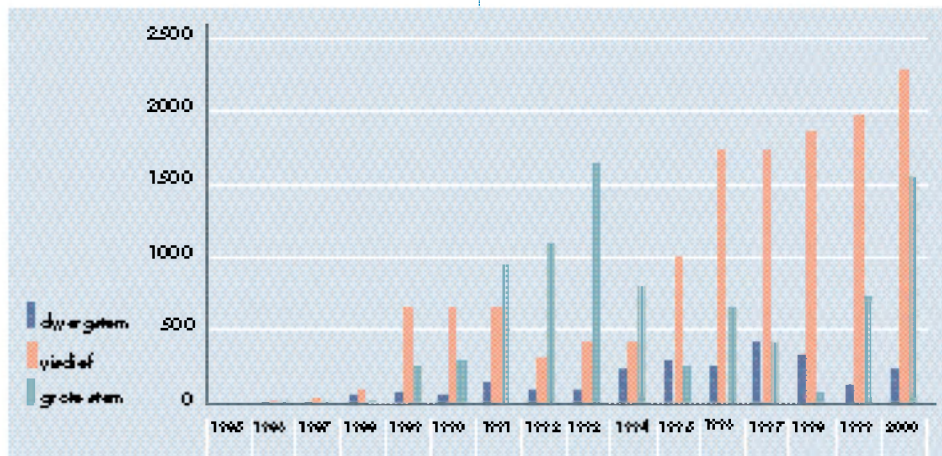
Sternen worden voorgesteld als de smaakmakers van steeds zeldzamer wordende kustbiotopen. In de Zeebrugse voorhaven hebben ze het kennelijk uitstekend naar hun zin op door de mens gecreëerde gebieden in de vorm van opspuitingen. De reden hiervoor? Sternes zoeken geen supernatuurlijke biotopen, wel schaars begroeide kustbiotopen in de nabijheid van grote en gemakkelijk bereikbare scholen kleine vis, waar ze niet voortdurend op hun qui-vive moeten zijn voor onvoorspelbaar en veelvuldig bezoek van mensen, honden of andere rovers. Anderzijds zijn nagenoeg alle meer natuurlijke terreinen aan de kust

Het nieuw sternenschiereiland voorjaar 2000 (VL)

Natuurtechnische ingrepen t.b.v. Dwergstern (VL)

Aantalsverloop Dwergstern, Visdief en Grote Stern als broedvogel in het Zeebrugse voorhavengebied (inclusief de 'Baai van Heist')

door een intense bouwdrift, het geleidelijk aan dichtgroeien van duingebieden en de opkomst van het massatoerisme, als sternensbroedgebied ongeschikt geworden. De laatste Dwergsternen zijn reeds in 1962 van onze stranden verdreven. Visdiefen waren in de negentiende eeuw nog algemeen aan de Belgische kust maar lieten het in de twintigste eeuw nagenoeg volledig afweten. En van de Grote Stern kunnen broedgevallen in onze natuurlijke habitats (stranden, duinen, schorren) zelfs niet meer gedocumenteerd worden. Het hoeft dan ook niet te verwonderen dat de uitbouw van de Zeebrugse haven voor de sternes als een geschenk uit de hemel viel...

Van slechts enkele paartjes halfweg de jaren '80 namen ze een hoge vlucht tot internationaal belangrijke aantallen in het laatste decennium. Elk van de drie sternes bereikt(e) intussen aantallen van 2-2,5 % van de volledige biogeografische populatie van de soort. Voeg daar nog aan toe dat nagenoeg de volledige Vlaamse populatie van vier meeuwensoorten en de Strandplevier (zie kader) in het gebied broeden, en het wordt duidelijk waarom de Zeebrugse voorhaven is opgenomen in de gezaghebbende lijst van 'Important Bird Areas' in Europa.

Zoeken naar een evenwicht

Maar hoe moet dat dan, zeldzame vogels beschermen en tegelijkertijd de haven de kans bieden zich optimaal te ontwikkelen? Havenbestuur (Maatschappij van de Brugse Zeevaartinrichtingen, MBZ), concessionarissen (Flanders Container Terminals, FCT), bevoegde administraties (administratie Milieu-, Natuur-, Land- en Waterbeheer, AMINAL, afdeling Natuur; administratie Waterwegen en Zeewezen, AWZ), wetenschappelijke instellingen (Instituut voor Natuurbehoud, IN en Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen, KBIN), lokale ornithologen en aannemers- en baggerfirma's, zochten samen naar constructieve oplossingen. Toen de verdere uitbouw van de wes-

telijke voorhaven eind de jaren '90 deze sterneskolonies direct bedreigde, werd besloten binnen de oostelijke strekdam een sternenschiereiland te creëren. AWZ zette haar schouders onder dit initiatief en dit voorjaar was reeds een gedeelte van het broedterrein verwezenlijkt. Meteen bleek deze ingreep succesvol te zijn. In het seizoen 2000 broedden niet minder dan 50 paar Dwergstern en 12 paar Strandplevier op het schiereiland. Dit najaar worden de werken voltooid en zal het schiereiland uiteindelijk 5 ha groot worden.

Natuurtechnische ingrepen

In afwachting van de realisatie van het sternenschiereiland werden in onderling overleg tal van natuurtechnische ingrepen uitgevoerd op de nog gevrijwaarde terreinen van de westelijke voorhaven, om zo de sternes maximale kansen te bieden. Gasten die van zo ver komen aangevlogen om finaal Zeebrugge uit te kiezen, verdienen een goede ontvangst. Voor een pionierssoort als de Dwergstern werd in het vroege voorjaar 1999 al te opdringerige vegetatie verwijderd op een aantal langwerpige stroken, waarna deze bestrooid werden met schelpenmateriaal. Gevolg: nagenoeg alle 120 paar Dwergsterntjes dat jaar broedend in de voorhaven (naast de 83 paar op het vlakbij gelegen Vlaams strandreservaat 'Baai van Heist') zochten hun toevlucht tot dit nieuw gecreëerde habitat. Op een andere plaats werd een strandje kunstmatig opgevoerd met zand en schelpen, met na één jaar de vestiging van niet minder dan 170 paartjes Visdief en 20 paar Dwergstern! En om alvast te anticiperen op de geplande bouw van een aanlegsteiger ter hoogte van het Albert II-dok werd net voor het broedseizoen 2000 een meer zuidelijk terrein voor de Grote Stern geoptimaliseerd. Deze zeldzame vogel, waarvan België slechts één kolonie kent en Nederland slechts drie van enige omvang, verhuisde terstond naar dit nieuwe verblijf... met aantallen die de absolute piekwaarden uit 1993 dicht benaderden!

Om dit beleid te onderbouwen is wetenschappelijk onderzoek essentieel

Het Instituut voor Natuurbehoud (IN), het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN) en gedreven lokale ornithologen als Georges Deputter en Filip Deruwe werken reeds jaren samen om op tal van vragen m.b.t. de broedvogels te Zeebrugge een gegrond antwoord te vinden. Sinds 1997 voert het IN, in het kader van het onderzoeksprogramma 'Duurzame Ontwikkeling Noordzee' van de federale Diensten voor Wetenschappelijke, Technische en Culturele aangelegenheden (DWTC), een broedbiologische studie uit in de Zeebrugse voorhaven. Wat waar broedt, hoe succesvol deze vogels zijn in het grootbrengen van hun jongen en welke factoren hierop een invloed hebben zijn slechts enkele vragen waarop een passend antwoord wordt gezocht. Door dit onderzoek werd het mogelijk natuurtechnische en andere ingrepen zeer gericht te sturen en kon worden aangetoond dat Zeebrugge als broedsite met name succesvol is vanwege de ruime voedselbeschikbaarheid in de directe omgeving. Ringactiviteiten, gecoördineerd door het

Jeroen Van Waeyenberge van het Instituut voor Natuurbehoud in actie (VL)

KBIN, hebben aangetoond hoe intens de uitwisseling tussen verschillende sternenkolonies in de zuidelijke Noordzee wel is. Dwergsternen en Visdiefjes, hier geringd als nestjong of volwassen vogel, worden veelvuldig teruggemeld uit het Nederlandse Deltagebied en vice versa. Maar ook van de

Britse oostkust en meer noordelijk gelegen continentale kusten liggen meldingen voor. De Grote Stern lijkt wel in radiocontact te staan met de grote Nederlandse kolonies in het Delta- en Waddengebied: afhankelijk van lokale omstandigheden beslissen ze dan waar het elk jaar opnieuw het beste toeven is. Mede door het intensieve ringwerk wordt nu algemeen erkend dat bescherming van sternenkolonies het best kan geschieden door een grensoverschrijdend netwerk van geschikte broedsites te vrijwaren, met voldoende uitwijkmogelijkheden om jaarlijkse veranderingen in lokale omstandigheden (voedselaanbod, predatie) te kunnen opvangen. Een kleurringproject van Zilvermeeuw, Kleine Mantelmeeuw (IN), Zwartkopmeeuw (Renaud Flamant) en Strandplevier (Georges Deputter, Filip Deruwe) heeft overigens reeds een schat aan informatie opgeleverd m.b.t. korte- en langeafstandsverplaatsingen van individuele vogels. Of wat gedacht van Kleine Mantelmeeuwen, als nestjong geringd te Zeebrugge en teruggemeld uit Senegal en Marokko, Zilvermeeuwen met vaste winterverblijfplaats aan de vistrap te Oostende of in de haven van Boulogne, en Strandplevieren lustig over- en weervliegend van Zeebrugge naar het noorden van Frankrijk?

Hoe moet het nu verder met de stern en te Zeebrugge?

Hoe kan worden verzekerd dat deze fraaie vogels ook in de verre toekomst kunnen blijven gebruik maken van de goed gedekte tafel aan onze Belgische kust? Het sternenschiereiland in het oostelijk deel van de haven biedt, ook na de volledige afwerking in het voorjaar 2001, geen garantie dat tot in de eeuwigheid stern en andere kustbroedvogels binnen de Zeebrugse havenmuren kunnen blijven broeden. Het is waarschijnlijk utopisch te verwachten dat alle stern en die voorheen een plekje vonden op de honderden hectare grote terreinen van de westelijke voorhaven, voldoende ruimte zullen vinden op het 'slechts' 5 ha grote schiereiland. Daarbij komt nog dat het gebied op termijn een industriële bestemming heeft en zich bevindt op potentieel waardevol havenuitbreidingsgebied.

Het in de achtertuin gelegen strandreservaat de 'Baai van Heist' vervult nu al een sleutelrol. Het door AMINAL beheerde reservaat herbergt reeds een niet onbelangrijk deel van de populatie Dwergstern en Strandplevier, maar hoe evolueert het in de toekomst en hoe aantrekkelijk zal het gebied blijken voor het Visdiefje en de Grote Stern? Natuurontwikkelingsinitiatieven ter hoogte van de IJzermonding te Lombardsijde zijn mogelijk veelbelovend,

De oostelijke helft van de voorhaven van Zeebrugge met op de voorgrond rechts het strandreservaat de 'Baai van Heist', midden: LNG-gasterminals, achteraan links: sternenschiereiland (MD)

maar ook hier is het in deze fase van de werken alsnog koffiedik kijken. Het perfecte en meest duurzame opvangscenario is ongetwijfeld de aanleg van een blijvend sterneneiland op enkele kilometer uit de kust ergens in de buurt van Zeebrugge, maar kunnen de kosten hiervan maatschappelijk gerechtvaardigd worden als de functie van het gebied 'beperkt' blijft tot het behoud van de stern en alleen?